

УДК 343. 13(477)

Олена Олександрівна ЖУПАНОВА,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОЦЕСУАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ СЛІДЧОГО СУДДІ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Одним з найбільш дієвих засобів забезпечення конституційних прав учасників кримінального провадження під час досудового розслідування є судовий контроль і тому позитивною новелою чинного КПК України стало визначення і закріплення нового суб'єкта судового контролю в чинному КПК України, це слідчого суддю. Досліджуючи генезис кримінального процесу та зокрема у сучасному стані щодо процесуального статусу слідчого судді, В. Нор та Н. Бобченко зазначили, що за попереднім КПК України тогочасна вітчизняна модель кримінального судочинства мала серйозні недоліки серед яких, зокрема обмеженість судового контролю у стадії досудового розслідування, що зумовило й основні вектори реформування кримінально-процесуального законодавства України... Одним із його ключових нововведень стало поглиблення судового контролю на досудовому провадженні. З цією метою передбачено нового суб'єкта кримінального провадження – слідчого суддю [1, с. 112-113], що ми підтримуємо. До них приєднався й І. В. Хорт, який зазначив, що одним із найбільш демократичних аспектів нового КПК України можна вважати істотне розширення судового контролю за органами досудового розслідування. Основною метою такого розширення є забезпечення законних прав та інтересів учасників кримінального провадження. Таким чином фактично слідчий суддя стає ключовою фігурою у кримінальному процесі. Саме він тримає на контролі всі слідчі дії, пов'язані з обмеженням прав і свобод громадян. Повноваження слідчого судді можна поділити на 3 складові, зокрема: 1) під час застосування заходів процесуального примусу на стадії досудового розслідування; під час розгляду скарг на дії та рішення осіб, що здійснюють слідство та прокурора; під час проведення слідчих дій, які обмежують конституційні права особи [2, с. 158]. Статус і повноваження слідчого судді регламентовано положеннями чинного КПК України, однак вони потребують свого удосконалення. Кримінальний процес як наука на сьогодні не володіє належним обсягом досліджень питань розвитку й функціонування нововведеного інституту слідчого судді. Ми повинні враховувати ті наукові доробки щодо досліджень судового контролю у минулому і вже у сучасному, що надасть допомогу в його удосконаленні. Природа традиційної правової форми характеризується не тільки суворо встановленою компетентністю, (у нашому випадку слідчого судді), але також й вимогами встановлення ступеню професіоналізму в діяльності усіх посадових осіб як суб'єктів-організаторів процесу. [3, с. 39-40], що ми підтримуємо і вважаємо за доцільне додати про те, що це стосується й діяльності слідчого судді, зокрема при забезпеченні прав, свобод і законних інтересів учасників процесу в кримінальному провадженні. Як зазначає А. Ф. Бондюк, створення інституту слідчого судді якнайкраще ілюструє нам змінну векторність у часі, оскільки, маючи уже досвід закріплення за судовими органами повноважень контролю за органами досудового слідства, вітчизняний законодавець повертається до такої практики через десятки років, тим самим визнаючи її ефективність та надійність [4, с. 80], що ми підтримуємо. До цього слід уточнити, що Указом імператора Олександра II від 8 червня 1860 року були винесені акти «Заснування судових слідчих» і «Наказ судовим слідчим», якими вводилася посада судового слідчого. В той же час, такі посади довго не прижилися на теренах колишньої Росії, а в деяких губерніях так і не були запроваджені. Продовжуючи дослідження слід зазначити, що основним призначенням слідчого судді, як зазначає В. Руденко, є здійснення судового захисту прав, свобод і законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному процесі та забезпечення законності провадження в справі на досудових стадіях. Це зумовлює специфічний характер виконуваної ним кримінальної процесуальної функції, а саме : забезпечення законності та обґрунтованості обмеження

конституційних прав і свобод людини під час досудового слідства у кримінальному провадженні. Це впливає з положень ст. 55 Конституції України, згідно з якою права і свободи людини та громадянина захищаються судом. Право кожного на звернення до суду за захистом своїх прав і свобод є універсальним юридичним засобом обстоювання людиною свого правового статусу в будь-якій конкретній життєвій ситуації, пов'язаний, зокрема, з незаконними діями чи бездіяльністю слідчого або прокурора під час досудового розслідування [5, с. 72-73]. Досліджуючи питання судового контролю. Т. Г. Ільєва визначила, що під ним слід розуміти напрям діяльності слідчого судді на стадії досудового розслідування, а також під час застосування екстрадиційної процедури, що забезпечує законність рішень і дій слідчого, прокурора з метою дотримання прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні. Учена відокремила два види здійснення функції судового контролю у кримінальному процесі : 1) слідчий суддя приймає рішення про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, надає дозвіл на проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій (попередній судовий контроль); 2) розглядає скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора (наступний судовий контроль) [6, с. 259]. У той же час, на нашу думку, вказане визначення має дискусійний характер і підлягає уточненню у зв'язку із розширенням повноважень слідчого судді згідно зі змінами прийнятими 03 жовтня і 16 листопада 2017 року. Практика правозастосування новел чинного КПК України та наше дослідження щодо виконання слідчим суддею контрольних повноважень свідчить, що судовий контроль за дотриманням прав, свобод і законних інтересів особи та законності у кримінальному провадженні згідно положень п. 18 ч. 1 ст. 1 чинного КПК України в дійсності, а не формально стає ефективним засобом забезпечення права на захист. З моменту введення в дію КПК України в кримінальному провадженні почали застосовуватися нові судові процедури щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на тимчасове втручання в приватне спілкування, приватне життя певних учасників кримінального провадження. З'ясування процесуального порядку здійснення судового контролю за відповідними процесуальними діями і рішеннями вкрай важливо для розуміння дійсного призначення судового контролю в сучасному кримінальному процесі та побудови на цій основі єдиної науково обґрунтованої концепції подальшого розвитку кримінального провадження, підвищення його ефективності. Отже, судовий контроль з дотримання і забезпечення прав особи у кримінальному провадженні передбачає перевірку законності та обґрунтованості дій, рішень, клопотань сторони обвинувачення, яка наділена державно-владними повноваженнями (прокурора, слідчого органу досудового розслідування, керівника органу досудового розслідування, працівника оперативного підрозділу), а тому роль слідчого судді щодо здійснення ним судового контролю у сфері захисту особи, суспільства і держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів усіх учасників кримінального провадження набуває особливого значення. Відповідно до положень ст. 206 КПК України слідчий суддя має право за власною ініціативою здійснювати відповідний контроль щодо захисту прав людини. У цьому й полягає особливість судового контролю з боку слідчого судді. В той же час законодавець розширив повноваження слідчого судді 03.10 та 16.11. 2017 року. Прийнято положення про більш оперативний в організаційному значенні розгляд клопотань слідчим суддею про проведення обшуку і здійснення приводу саме в день його надходження, але тільки за участю слідчого або прокурора. З однієї сторони щодо протидії злочинності це позитивно, а з метою забезпечення засади змагальності та можливої участі інших учасників кримінального провадження при його розгляді в цих змінах не передбачено, і тому така новела не може бути сприйнятою, оскільки слідчий суддя повинен бути реальним гарантом забезпечення прав і свобод усіх учасників кримінального провадження. Вказана прогалина повинна бути усунена в законодавчому порядку. Крім цього викликає дискусійні питання додаткова новела до ч. 6 ст. 234 КПК України згідно якої, у разі відмови слідчим суддею про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи, слідчий, прокурор не має право повторно звертатись до слідчого судді з цього питання, якщо не буде нових обставин у кримінальному

провадженні. Іншим дискусійним і спірним питанням є введення законодавцем новели до ст. 294 КПК України згідно якої, продовження строків досудового розслідування покладається на слідчого суддю з відповідними повноваженнями, а не на прокурора. Друге дискусійне питання представляє новела щодо порядку призначення експертиз слідчим суддею внесеною до ст. 243 КПК України (вступило з 15.03.2018 року) за клопотанням сторін кримінального провадження. Таку новелу слід підтримати, якщо це стосується клопотань сторони захисту, а не сторони обвинувачення, що наближе до реалізації засади змагальності. У той же час, на нашу думку, стороні обвинувачення доцільно було б залишити право самостійно вирішувати процесуальні питання щодо призначення і проведення необхідних експертиз. З однієї сторони вказані зміни направлені на розширення повноважень слідчого судді за дотриманням прав, свобод і законних інтересів учасників провадження, а з іншого певні з них спонукають до дискусії та уточнень. Таким чином, вищезазначене наочно свідчить про необхідність подальшого комплексного наукового і прикладного вивчення питань судового контролю з боку слідчого судді у кримінальному провадженні з метою забезпечення ним прав осіб, які беруть участь в ньому та посилення відповідних гарантій. В той же час наукові дослідження з цих питань тільки починають здійснюватись, практика правозастосовної діяльності вищими судовими інстанціями узагальнюється ще недостатньо і це не сприяє її удосконаленню та вирішенню завдань, що випливають із положень ст. 2 чинного КПК України. Втім підняті питання підлягають окремому дослідженню або науковому вивченню. Пропоную учасникам конференції прийняти участь у обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список бібліографічних посилань: 1. Нор В., Бобченко Н. Кримінально-процесуальне право України: надбання, загрози, очікування. *Право України*. 2017. № 5. С. 112–121. 2. Хорт І. В. Гарантії забезпечення прав учасників кримінального провадження: сучасний стан і перспективи. *Юридичний вісник*. 2013. № 2 (27). С. 156–160. 3. Бондюк А. Ф. Історичні передумови виникнення інституту слідчого судді: розвиток судового контролю та прокурорського нагляду. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2015. Вип. 2, т. 3. С. 76–80. 4. Руденко В. Процесуальний статус слідчого судді. *Слово національної школи суддів України*. 2013. № 3 (4). С. 71–78. 5. Горшенев В. М., Шахов И. Б. Контроль как правовая форма деятельности. М. : Юрид. лит., 1987. 176 с. 6. Кудрявцев В. Н. Правовое поведение: норма и патология. М., 1982. С. 228. 7. Грабець І. Н. Представницькі повноваження прокурора щодо усунення наслідків адміністративних корупційних правопорушень. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 2. С. 17–24. 8. Черноусько М. В. Здійснення прокурором процесуального керівництва досудовим розслідуванням: теорія і практика : монографія / за заг. ред. О. П. Кучинської. Київ : Алерта, 2017. 294 с. 9. Звирбуль В. К. Роль юридической науки в развитии и совершенствовании прокурорского надзора. *Вопросы прокурорского надзора*. 1972. С. 70–83. 10. Тертишник В., Тертишник О. Функції та гарантії незалежності прокурора у правовій державі. *Вісник прокуратури*. 2010. № 6. С. 47–53. 11. Яновська О. Г. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні судового контролю у кримінальному провадженні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2013. № 2. С. 12–17. 12. Ільєва Т. Г. Функція судового контролю у кримінальному процесі : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 259 с.

Одержано 19.10.2018

УДК 343.141

Ірина Геннадіївна ЗАВДОВ'ЄВА,

завідувач відділу економічних досліджень

Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України;

Геннадій Борисович БАШКІРОВ,

завідувач відділу будівельних та земельних досліджень

Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ КОМПЛЕКСНИХ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРИ ВИРІШЕННІ ПИТАНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАВИЩЕННЯМИ ВАРТОСТІ БУДІВЕЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ У СКЛАДІ ПРЯМИХ ВИТРАТ

Як свідчить практика судово-економічної експертизи, злочини у сфері будівництва останнім часом характеризуються складним механізмом учинення. Під час розслідування таких злочинів перед слідчими постають завдання, вирішення яких потребує застосування спеціальних знань в галузі економіки, будівництва, електротехніки, товарознавства, тощо. Докази злочинів у сфері будівництва можуть міститися в бухгалтерських документах підрядника (виконавця будівельних робіт), а їх дослідження сприяє виявленню механізмів та встановленню суми спричинених збитків в результаті дій посадових осіб суб'єктів господарювання. Тому використання спеціальних знань у вигляді отримання висновків судових експертиз під час розслідування злочинів у сфері будівництва є важливим.

Метою даної роботи є узагальнення експертної практики та систематизація нормативних актів для розробки загальних алгоритмів судових експертиз, пов'язаними зі встановленням завищення вартості будівельних матеріалів, і, як слідство – завищення вартості будівельно-монтажних робіт.

У собівартості будівництва суттєву питому вагу займають прямі витрати, пов'язані з виготовленням та придбанням будівельних матеріалів, у зв'язку з чим при проведенні економічного дослідження треба звернути особливу увагу на правильність їх обліку та списання.

При проведенні дослідження необхідно ознайомитися з порядком аналітичного обліку матеріалів (за обліковими цінами, плановим або відпускними, за середньозваженою вартістю) і перевірити правильність оцінки залишків матеріалів. Перевірка правильності списання вартості будівельних матеріалів, які вказані в актах приймання виконаних підрядних робіт (форми №КБ-2в), проводиться шляхом порівняння вартості матеріальних ресурсів списаних по бухгалтерському обліку підприємства (оборотно – сальдова відомість по субрахунку 201 «Сировина і матеріали», акти на списання матеріалів, накладні на придбання матеріалів) з вартістю матеріальних ресурсів, що міститься в звітній кошторисній документації.

Правильність визначення вартості матеріальних ресурсів в актах виконаних робіт здійснюється шляхом зіставлення даних ресурсної відомості до актів приймання виконаних робіт з даними бухгалтерського обліку підрядника: (Звітом про витрати основних матеріалів у будівництві у співвідношенні з виробничими нормами (форма М-29), Звітом про рух матеріальних цінностей (форма М-19), рахунками, накладними на придбання матеріалів.

За матеріалами, що знаходяться в підзвіті у виконробів, щомісяця складається матеріальний звіт (форма № М-19) про рух матеріалів за найменуваннями, кількістю та обліковою вартістю. Узагальнені дані про залишки матеріалів, їх оприбуткування і витрату за місяць у розрізі матеріально-відповідальних осіб і в цілому по будівельній організації в облікових цінах проводиться у відомості форми № 10-С «Рух матеріалів в грошовому вираженні».

Важливим елементом контролю за списанням матеріалів на виробництво є виробничий звіт форми № М-29, який складається кожним виконробом в розрізі об'єктів, видів робіт із